

УДК 659.3:351.862.4(477)

Я. Малик

ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА І УКРАЇНА

Розкрито поняття інформаційної війни, форми і види інформаційних війн, їх дію проти України. На конкретних прикладах висвітлено дію інформації та пропаганди на різні сфери та верстви українського суспільства, протидію їх наступу.

Ключові слова: інформаційна безпека, інформаційна війна, інформація, пропаганда, гібридна війна, Україна.

На сьогодні інформація набирає матеріальну форму, і володіння нею стає дуже бажаним. До реалізації будь-які цілком “матеріальні рішення” на сьогодні випробовуються в інформаційній сфері. І результати стають вирішальними.

Поняття інформаційної війни є на сьогодні одним із найпопулярніших, зокрема тому, що людство живе у так звану інформаційну епоху. Поняття “інформаційна війна” ввів у науковий обіг американський дослідник М. Маклюен, який проголосив тезу “Істинно тотальна війна – це війна за допомогою інформації” [1]. Ще 30 років тому він проголосив, що на сучасному етапі економічні зв’язки і відносини усе більше приймають форму обміну знаннями, а не обміну товарами. А засоби масової комунікації саме є новими “природними ресурсами”, що збільшують багатства суспільства. Тобто боротьба за капітал, простори для збуту відходять на другий план, а головним зараз стає доступ до інформаційних ресурсів, знань, що приводить до того, що війни ведуться більше в інформаційному просторі та за допомогою інформаційних видів озброєнь.

Серед учених, які займалися вивченням інформаційних воєн, – Д. Волгогонов, С. Гриняєв, О. Колиновський, А. Крутських, А. Федоров, М. Павлютенкова, В. Петров, І. Рабінович, І. Шаравов, Д. Фельдман та інші. Однак вони досліджували лише окремі аспекти інформаційних війн.

Метою статті є обґрунтування теоретичних положень класифікації інформаційних війн, їх хід в Україні та вплив на різні сфери життя та українське суспільство загалом.

На сьогодні людство живе в інформаційному суспільстві. Це новий тип суспільства, в якому володіння інформацією (а не матеріальними благами) є рушійною силою його перетворень та розвитку, і де процвітає людська інтелектуальна творчість.

Інформаційне суспільство спричинило інформаційні війни. Інформаційна війна – форма ведення інформаційного протистояння між різними суб’єктами (державами, неурядовими, економічними та іншими структурами), яка передбачає проведення комплексу з нанесення шкоди інформаційній сфері конкуруючої сторони і захисту власної інформаційної сфери, конкуруючої сторони і захисту власної інформаційної безпеки.

Завдання інформаційної війни:

– створення атмосфери бездуховності, негативного ставлення до культури та історичної спадщини у суспільстві конкурента чи ворога;

- маніпулювання громадською думкою і політичною орієнтацією населення держави з метою створення політичного напруження та стану, близького до хаосу;
- дестабілізація політичних відносин між партіями, об'єднаннями та рухами з метою розпалення конфліктів, стимулювання недовіри, підозри, загострення ворожнечі, боротьба за владу;
- провокування соціальних, політичних, національно-етнічних і релігійних зіткнень;
- провокування, застосування репресивних дій з боку влади щодо опозиції;
- зниження рівня інформаційного забезпечення органів влади та управління, інспірація помилкових управлінських рішень;
- уведення населення в оману щодо роботи державних органів влади, підрив їх авторитету, дискредитація їх дій;
- ініціювання страйків, масових заворушень, інших акцій протесту та непокори;
- підрив міжнародного авторитету держави, її співпраці з іншими державами;
- створення чи посилення опозиційних угруповань чи рухів;
- дискредитація фактів історичної, національної самобутності народу; зміна системи цінностей, які визначають спосіб життя і світогляд людей;
- применшення та нівелювання визнаних світових досягнень у науці, техніці та інших галузях, перебільшення значення помилок, недоліків, наслідків хибних дій та некваліфікованих урядових рішень;
- формування передумов до економічної, духовної чи військової поразки, втрати волі до боротьби та перемоги;
- представлення свого способу життя як поведінки та світогляду майбутнього, які мають наслідувати інші народи;
- підрив морального духу населення і, як наслідок, зниження обороноздатності та бойового потенціалу;
- здійснення іншого деструктивного ідеологічного впливу;
- нанесення шкоди безпеці інформаційно-технічної інфраструктури (машинно-технічним засобам, програмному забезпеченню, засобам та режиму захисту від несанкціонованого витоку інформації);
- захист від іншого деструктивного і інформаційно-психологічного та інформаційно-технічного впливу [2].

Основне завдання інформаційної війни між державами – здійснення безпосереднього негативного руйнівного впливу на політичну могутність держави шляхом послаблення її реальних і потенційних можливостей щодо забезпечення власної безпеки, створення труднощів у внутрішньому розвитку й проведенні активної зовнішньої діяльності, а також у підтриманні міжнародних зв'язків, завдання шкоди політичному іміджу, тобто ослаблення правлячої еліти, встановленого нею соціально-політичного режиму чи навіть сприяння усунення останньої від влади.

Велике значення має визначення об'єктів інформаційної війни. Загалом об'єкт – це те, на що спрямовано певну діяльність, тобто те, на що суб'єкт інформаційної війни намагається вплинути з метою досягнення позитивного для нього результату. Отже, головний об'єкт, на якому концентрується безпосередній інформаційний деструктивний вплив у межах заходів інформаційної війни, – громадська думка та свідомість окремої людини.

Основними об'єктами деструктивного інформаційного впливу є:

– ідеологічно-психологічне середовище суспільства, пов'язане з використанням інформації, інформаційних ресурсів та інформаційної інфраструктури для здійснення впливу на психіку і поведінку людей;

– ресурси, які розкривають духовні, культурні, історичні, національні цінності, традиції, надбання держави, нації в різних сферах життя суспільства;

– інформаційна інфраструктура, тобто абсолютно всі проміжні ланки між інформацією та людиною;

– система формування суспільної свідомості (світогляд, політичні погляди, загальноприйняті правила поведінки тощо);

– система формування громадської думки;

– система розроблення та прийняття політичних рішень;

– свідомість та поведінка людини [3].

Проте головним об'єктом ураження залишається людина, прихований вплив на яку здійснюється через її нервову систему та психіку, здебільшого на підсвідомому рівні. Також використовується подвійна психобіологічна суть інформації. Наприклад, “комфортна” на рівні психобіологічного сприйняття інформація може завдати шкоди на психосоціальному рівні чи, навпаки, “цікава” – призвести до неусвідомлюваних психобіологічних негараздів, стимулюючи девіантну поведінку особи та руйнуючи позитивні соціальні тенденції в суспільстві.

Цілеспрямований інформаційний вплив на населення передбачає пануюче становище суб'єкта інформаційної війни у всіх сферах життєдіяльності іншої держави: економічній, політичній, психологічній, релігійній, науково-технічній, мистецькій, а також міжнаціональних і міжнародних зв'язків. Зростання ефективності заходів безпосереднього підриву, зокрема інформаційної війни, досягається шляхом встановлення контролю над інформаційним простором іноземної країни, точності та цілеспрямованості таких акцій із урахуванням необхідного обсягу та рівня достовірної інформації, що доводиться, ступенем диференціації населення за системами матеріальних і духовних цінностей, здатності адекватно сприймати відомості та реагувати на них, а також політичної, економічної, етнорелігійної та іншої ситуації в державі й регіоні.

Нині є величезна кількість різноманітних технологій здійснення негативного впливу на духовно-ідеологічну сферу життєдіяльності суспільства. Їх можуть застосовувати спецслужби іноземних держав, терористичні організації, політизовані радикальні організації, кримінальні структури, транснаціональні корпорації та інші формальні й неформальні учасники сучасних міжнародно-правових відносин. Принаймні, можливість такого використання видається досить реальною.

За умов трансформації інформаційної війни будуть змінюватися також її форми. Так, інформаційна боротьба першого покоління – це:

– вогневе придушення (у воєнний час) елементів інфраструктури державного та військового управління;

– ведення радіоелектронної боротьби;

– одержання розвідувальної інформації шляхом перехоплення й розшифровки інформаційних потоків;

– здійснення несанкціонованого доступу до інформаційних ресурсів із наступною їх фальсифікацією чи викраденням;

– масове подання в інформаційних каналах супротивника чи глобальних мережах дезінформації для впливу на особи, які приймають рішення;

– одержання інформації від перехоплення відкритих джерел інформації [4].

Інформаційна боротьба другого покоління передбачає:

- створення системи бездуховності й аморальності, негативного відношення до культурної спадщини противника;
- маніпулювання суспільною свідомістю соціальних груп населення країни з метою створення політичної напруженості та хаосу;
- дестабілізація політичних відносин між партіями, об'єднаннями й рухами з метою провокації конфліктів, розпалювання недовіри, підозрілості, загострення політичної боротьби, провокування репресій проти опозиції і навіть громадянської війни;
- зниження рівня інформаційного забезпечення органів влади й управління, інспірація помилкових управлінських рішень;
- дезінформація населення про роботу державних органів, підрив їхнього авторитету, дискредитація органів управління;
- підрив міжнародного авторитету держави, його співробітництва з іншими країнами;
- нанесення збитку життєво важливим інтересам держав у політичній, економічній, оборонній та інших сферах [5].

Види інформаційних війн:

- психологічна війна;
- кібервійна;
- мережева війна;
- ідеологічна війна;
- радіоелектронна боротьба, яка може проявитися такими способами;
- телебачення і радіомовлення можуть бути подавлені;
- ресурси телебачення і радіомовлення можуть бути захоплені/підкорені для здійснення дезінформації;
- мережі комунікацій можуть бути заблоковані або недоступні;
- операції фондової біржі можуть саботуватися електронним втручанням, даючи витік чутливої інформації або поширюючи дезінформацію.

Інформаційній війні притаманна інформаційна зброя – це різновид зброї, головними елементами якої є інформація, інформаційні технології (зокрема технології інформаційного впливу), інформаційні процеси та технічні засоби, що застосовуються в інформаційному протиборстві [6].

Мета інформаційної війни – послабити моральні і матеріальні сили супротивника або конкурента та посилити власні. Вона передбачає заходи пропагандистського впливу на свідомість людини в ідеологічній та емоційній галузях. Інформаційна війна – складова частина ідеологічної боротьби. Вона не призводить безпосередньо до кровопролиття, руйнувань, при її веденні немає жертв, ніхто не позбавляється їжі, даху над головою. І це породжує небезпечну безпечність у ставленні до неї. Водночас руйнування, яких завдають інформаційні війни у суспільній психології, психології особи, за масштабами і за значенням цілком співмірні, а часом і перевищують наслідки збройних воєн.

Головне завдання інформаційних війн полягає у маніпулюванні масами. Мета такої маніпуляції найчастіше полягає у:

- внесенні у суспільну та індивідуальну свідомість ворожих, шкідливих ідей та поглядів;
- дезорієнтації та дезінформації мас;
- послабленні певних переконань, устроїв;

- залякуванні свого народу образом ворога;
- залякуванні супротивника своєю могутністю.

Нарешті, останнє, але не менш важливе завдання: забезпечення ринку збуту для своєї економіки. У цьому випадку інформаційна війна є складовою частиною конкурентної боротьби.

Мета інформаційної війни – порушити обмін інформацією в таборі конкурента. Неважко зрозуміти, що цей вид зброї, як правило, взагалі не спрямований на завдання втрат у живій силі. У цьому сенсі крива технології вивела, нарешті, до безкровної і, водночас, винятково ефективною зброї. Вона знищує не населення, а державний механізм.

Інформаційно-комп'ютерна революція відкриває широкі можливості для впливу на народи та владу, маніпулювання свідомістю та поведінкою людей навіть на віддалених просторах. Беручи до уваги процес глобалізації комунікаційних мереж, що відбувається у світі, можливо припустити, що саме інформаційним видам агресії буде наданий пріоритет у майбутньому.

Інформаційні війни проходять в сучасній Україні. Зокрема, інформаційну війну, що є інформаційним забезпеченням агресії Російської Федерації проти України, відомий російський політик Б. Немцов охарактеризував як війну нацистського режиму проти демократичної держави. “Виграти війну можуть нацисти із Геббельсом на чолі. Те, що Україна програла війну, – це факт. Але те, що ви не повинні з цього приводу дуже переживати, – це теж факт. Ви ж не нацистська держава”, – наголосив російський опозиціонер [7].

Зрештою, інформаційну війну проти України Росія вела протягом всієї її незалежності. А за свої поразки намагається звинуватити когось. Своїх захисників вона знаходить навіть серед науковців. Взяти хоча б приклад президентських виборів 2004 р. Поразку на виборах В. Януковича пояснюють втручанням Заходу. Науковці, які підтримували В. Януковича, пояснювали, що задовго до виборів в Україні в західних ЗМІ почалася масована інформаційна кампанія за участю провідних західних експертів і лідерів суспільної думки, зокрема й колишніх глав держав. Метою цієї інформаційної кампанії було переконати світову суспільну думку в тому, що правлячий режим у країні є недемократичним, корумпованим, авторитарним і має намір підробити результати майбутніх виборів заради утримання влади. Чесних виборів при такому режимі в Україні бути не може, тому що на чесних виборах корумпований режим не переможе. Щоб запобігти фальсифікації, Захід повинен натиснути на владу України, аж до загроз конфіскації закордонних активів і власності лідерів режиму та членів їхніх родин, заборони видачі їм віз. Після виборів, у яких офіційно переміг провладний кандидат, місії міжнародних спостерігачів виступають з офіційними заявами, у яких вибори оцінюються як недемократичні, несправедливі і як такі, що не відповідають міжнародним стандартам. Як наслідок, вибори були визнані недійсними. Було визнано необхідним провести нові “чесні” вибори. Таким чином, інформаційна війна проти України від початку була глобальною [8].

На сьогодні Росія веде фактично відкриту війну проти нової влади України. Вже захоплені Крим і частини Донецької й Луганської областей, організовуються провокації. Російські медіа почали інформаційну кампанію проти Майдану наприкінці 2013 р., і зараз це перетворилося на масштабну війну [9].

Із введенням російських військ на територію Криму РФ розгорнула інформаційну війну проти України – журналісти перекручують реальні факти та

видають брехню за правду. Наразі російські медіа всіма можливими засобами намагалися пояснити вторгнення Росії на територію України і вдавалися до перекручування фактів та відвертої брехні. Журналісти Росії намагалися запевнити своїх глядачів, що в Україні процвітали “Хаос та безладдя”, а війська РФ на території автономії сприяли збереженню стабільності та захищали російськомовне населення від третьої сили, яку сам президент РФ В. Путін назвав “коричневою чумою”.

Російські телеканали ілюстрували ситуацію, що склалася у Сімферополі, кадрами протистоянь з Євромайданом, оприлюднювали неправдиву інформацію про перехід українських військових на бік Росії та повідомляли про великі черги українських біженців, які стояли біля російського кордону, публікуючи при цьому фото з пропускного пункту “Шегині” з Польщі до України.

Російські журналісти відмовляються відповідати на питання, звідки брали таку негативну інформацію щодо України, чи перевіряли її перед розповсюдженням. Відомий ведучий Д. Кисельов взагалі відмовився спілкуватися з українськими колегами, які намагалися дізнатися у нього правду. Примітно, що нещодавно президент РФ В. Путін нагородив його орденом “За заслуги перед Батьківщиною” [10].

Завдання у будь-якій війні – вижити і перемогти. То що ж робити в умовах війни, яка вже рік триває в Україні?

Зла іронія полягає у тому, що російська пропаганда діє за заповітом одного американця. 33 президент США Г. Трумен говорив: “Якщо не можете переконати – збийте з пантелику”. Це відповідь на питання, що, власне, робить Росія на інформаційному фронті. І це пояснення того, чому агресор легко оперує взаємовиключними і завідома до смішного брехливими пасажами – їм потрібно не переконати українців, а заплутати і “залишити осад”.

Страх, кров, загибель, втрати, полонені, у них підкріплення, у нас – зрада, у них все під контролем, у нас-хаос і занепад. Моральні і психологічні страждання споживача новин – ось ключові завдання. Виконати його для супротивника – значить деморалізувати українське суспільство. Але не страшно програти битву, страшно здатися внутрішньо.

Пропаганда Росії втягує у себе дедалі більше людей. І не треба думати, що йдеться про тих, хто сповідує кремлівську дійсність, ностальгує за радянщиною. У полоні російських інформаційних агентств опинилися ті, хто сповідує її, хто споживає її, хто вірить їй рівно настільки, аби всерйоз сперечатися і контраргументувати.

В умовах інформаційної війни, щоб не сприймати пропаганду ворога, потрібно припинити дивитися відео, відзняте ворогами. Війна на Сході – це не телешоу, це страшний бік нашого спільного життя. Потрібно обмежити споживання новин, адже наші українські новинарські ЗМІ через недосвідченість часто бездумно підхоплюють сенсації та смажені (у прямому значенні) факти, частина з яких – вкиди російської пропаганди. Українським медіа ще тільки доводиться вчитися захисту від ворожого впливу.

Треба пам’ятати: ворогам вірити не можна. Тому кожен повинен долучатися до перемоги в міру власних сил. І, вимикаючи телевізор і комп’ютер, треба увімкнути голову [11].

Інформаційна війна путінської Росії проти України призвела до того, що більше половини опитаних росіян готові воювати з українцями. Вірусом ненависті

насамперед заражені молоді люди, які ніколи не були в Україні і не мають контактів із її громадянами. Старших людей лякають “бандерівцями-головорізами, які прийшли до влади”. Це результат планоїрної тотальної брехні, яка розробляється ідеологами Кремля, транслюється телебаченням” [12].

Щороку Росія витрачає проти України на інформаційну війну до 4 млрд дол. [13]. В. Філіпчук на “круглому столі” на тему “Як виграти інформаційну війну” зазначив, що Росія веде структуровану інформаційну війну, яка є складовою частиною гібридної війни.

Проходить інформаційна війна в освіті – це війна за вплив на молоде покоління. Те, що Росія на сьогодні робить в освітньому просторі, достатньо логічно лягає у загальну канву інформаційної агресії проти України. За останній період такі спроби робилися неодноразово. Наприклад, робилися спроби насадити в Україні спільний, так званий, підручник історії разом із Російською Федерацією. І тільки достатньо нечисельний, але гучний опір експертного середовища, українських істориків і декількох сміливих педагогів, власне, ці плани зірвали. Тому проросійські пропагандисти обмежились нікчемною брошурою.

Так само було протягнуто без громадської експертизи Концепцію літературної освіти, яка чітко була виписана за лекалами “руського міра”. Прямим текстом було написано, що провідною світовою літературою є російська. Всі інші літератури – більш або менш вдалі, залежно від того, настільки вони відповідають “кращим зв’язкам російської літератури”. Відповідно до цієї концепції мали бути переписані всі шкільні програми і підручники.

Також є інші приклади інформаційної агресії. Тому в освіті Україна створює ресурс на випередження – додатковий параграф, присвячений Майдану і російсько-українській війні, для підручників з історії для учнів випускного класу [14].

Підсумовуючи висловлене, можна стверджувати, що в період інформаційної війни ворог може маніпулювати свідомістю для широкомасштабної експансії і загрожує національній безпеці України. Тому необхідна адекватна інформаційна протидія.

Література

1. Що таке інформаційна війна [Електронний ресурс]. — Режим доступу : my.elvisti.com/sergandr/iv.html.
2. Петрик В. Сутність інформаційної безпеки держави, суспільства та особи [Електронний ресурс] / Валентин Петрик. — Режим доступу : www.justinian.com.ua/article.php.
3. Там само.
4. Інформаційна війна [Електронний ресурс]. — Режим доступу : uk.wikipedia.org/wiki/інформаційна_війна.
5. Там само.
6. Петрик В. Сутність інформаційної безпеки держави, суспільства та особи...
7. Информационную войну всегда выигрывает нацистский режим [Электронный ресурс]. — Режим доступа : sensor.net.ua/news/282944.
8. Маруненко О. Зовнішні і внутрішні інформаційні війни у медійному просторі України / Олександр Маруненко // Освіта регіону. Політологія, психологія, комунікації. Український науковий журнал [Текст]. — 2011. — № 4. — С. 92.

9. Росія проти майдану: історія інформаційної війни [Електронний ресурс]. — Режим доступу: ipress.ua/mainmedia/rosiya_protu_maydanu_istoriya_informatsiynoi_viynu_58729.html.

10. Росія розгорнула інформаційну війну проти України з брехнею і маніпуляціями [Електронний ресурс]. — Режим доступу: tsn.ua/politika/rosiya-rozgorнула-informaciynu-viynu-proti-ukrayuni-z-brehneyu-i-manipulyaciami-338574.html.

11. Вишняков О. Інформаційна війна з Росією: уроки виживання [Електронний ресурс] / Олег Вишняков. — Режим доступу: fakty.ictv.ua/index/read-blog/id/1713.

12. Штогрін І. Називай агресію “захистом”: принципи інформаційної війни проти Росії [Електронний ресурс] / Ірина Штогрін. — Режим доступу: www.radiosvoboda.org/content/article/25293307.html.

13. Інформаційна війна коштує Росії 4\$ мільярди [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.ukrinform.ua/ukr.news/2030605.

14. Полянський П. Освіта як об’єкт інформаційної війни Росії проти України і як ресурс протидії такій війні [Електронний ресурс] / П. Полянський. — Режим доступу: maidanua.org/2015/03.

Ya. Malyk

INFORMATION WAR AND UKRAINE

The definition of information warfare, forms and kinds of information wars, and their action against Ukraine are revealed. The concrete examples of impacts of information and propaganda on different spheres and layers of Ukrainian society are given.

Key words: information security, information war, information, propaganda, hybrid war, Ukraine.